

चालू घडामोडींचा भूगोल

GC 502

गृहपाठ - सत्र - ५ वे

प्र. १. भूगोलातील चालू समस्यात्मक घडामोडींच्या स्वरुपांची चर्चा करा.

उत्तर :

प्रस्तावना - चालू भौगोलिक समस्यांचे भूरूपशास्त्रीय - वातावरणीय जलावरणीय इ. - मानव, नैसर्गिक व मानवी समस्यांचा अभ्यास - आधुनिक काळातील वाढती मानवी समस्या - समस्यांचे गांभीर्य - सर्वांगीण दृष्टीकोन - भौगोलिक संदर्भ - समकालीन समस्यांचा अभ्यास - अभ्यासाचे व्यापक स्वरुप इ. गतीमान स्वरुप - आंतरराष्ट्रीय स्वरुप - वास्तव स्वरुप - शास्त्रीय स्वरुप - कल्याणकारी स्वरुप - क्रमबद्ध स्वरुप - अनुभवाधिष्ठीत स्वरुप - भविष्यात जलद गतीने विस्तारणारा विषय - समारोप.

प्र. २. भूमीपाताबद्दल थोडक्यात सांगून भूमीपाताचे प्रकार सांगा.

उत्तर :

प्रस्तावना - भूमीपात म्हणजे नैसर्गिक पर्यावरणीय आपत्ती - मानवी हस्तक्षेप - खडक, माती, मुरुम दगड इ. घटकांचे वहन म्हणजे भूमीपात - भूमीपातीची व्याख्या - मूरच्या मते - जॅकेल स्मिथच्या मते - अरुण बापट यांच्या मते- भूमीपाताचे प्रकार - गट सरक - भूमी अवपात- प्रस्तर सरक - प्रस्तरपात इ. - समारोप.

प्र. ३. विदारण म्हणजे काय ते सांगून विदारणाचे प्रकार स्पष्ट करा.

उत्तर :

प्रस्तावना - पृथ्वीच्या अंतर्गत व बहिर्गत शक्तींचे कार्य - भूगर्भातील बदल - खडक कमकुवत होऊन त्याचे मातीत रुपांतर होणे या क्रियेला ' विदारण' म्हणतात.

विदारणाच्या व्याख्या - आर्थर होमच्या मते - थॉर्नबरीच्या मते - हिण्डसच्या मते - लोबेकच्या मते - इ. व्याख्या.

.. २

.. २ ..

विदारणाचे प्रकार - १. कायिक विदारण. २. रासायनिक विदारण. ३. जैविक विदारण.

१. कायिक विदारण - खडकांचे तुकडे होऊन भूगा होणे परंतु खडकातील मूळ गुणधर्मात बदल न होणे. - कणीय विदारण - अपपर्णन - खंडीय विदारण - विखंडण इ. प्रकार.

२. रासायनिक विदारण - मूळ खडकावर रासायनिक क्रिया होऊन त्यांच्या गुणधर्मात बदल घडणे. खनिज द्रव्य विरघळून मूळ खडकांपासून वेगळे होतात. त्याला रासायनिक विदारण म्हणतात. - रासायनिक विदारणहे पावसाचे पाणी - वातावरणातील निरनिराळे वायू - तापमान - आर्द्रता असलेली हवेची परिस्थिती - इ. गोष्टींमुळे घडते. उष्ण व दमट हवामान प्रदेशात रासायनिक विदारण प्रभावी - वातावरणातील प्राणवायू - कार्बाम्ल वायू - यांच्यामुळे खडकातील खनिज पदार्थांमध्ये रासायनिक परिवर्तन.

३. जैविक विदारण - मानव, प्राणी व वनस्पतीद्वारे हेणा-या विदारणाला जैविक विदारण म्हणतात. या विदारणात खडकांची झीज होवून खडक कमकुवत होतात अथवा बारीक कणांमध्ये रूपांतर होते. त्याकरिता पुढील गोष्टी अवलंबून असतात. १. वनस्पती २. प्राणी ३. खाणकाम ४. शेती व निवास - समारोप.

प्र. ४. अवर्षण म्हणजे काय? त्यासाठी वैश्विक तापमान वाढ कसे जबाबदार आहे ते स्पष्ट करा.

उत्तर :

प्रस्तावना - अवर्षण म्हणजेच दुष्काळ - वातावरणीय घटकांद्वारे निर्माण होणारी नैसर्गिक समस्या - हवामानाशी संबंधित आपत्ती - पर्जन्याच्या अथवा जलाच्या कमतरतेमुळे निर्माण होणारी समस्या - “ कोरडा दुष्काळ” व “ ओला दुष्काळ” - अवर्षणाची व्याख्या - वनस्पती जीवन आणि पिके करपण्याइतपत प्रदीर्घ असलेला कोरडा काळ म्हणजे अवर्षणहोय. - जॅकी स्मीथ - डब्ल्यु जी मूर - पावसाअभावी शुष्कता निर्माण करणारा प्रदीर्घ कोरडा काळ म्हणजे अवर्षण. भारतीय कृषी आयोगाने अवर्षणाच्या तीन प्रकारे केलेल्या व्याख्या - १. वातावरणीय अवर्षण २. कृषी अवर्षण. ३. जलीय अवर्षण.

अलीकडच्या काळातील वाढते औद्योगिकीकरण, वाहनांची वाढती संख्या, कोळसा ज्वलन, खनिज तेलाचा इंधन म्हणून वापर यामुळे हवेचे प्रदुषण - हरितगृहाचे कार्य करणा-या वायूंचे वाढते प्रमाण - पृथ्वीच्या एकूण सरासरी तापमानात वाढ.

तापमान वाढीची प्रमुख कारणे - १. जीवाष्म इंधनांचा अतिरिक्त वापर २. औष्णिक वीज निर्मिती ३. अरण्यांना लागणारा वणवा ४. औद्योगिकीकरण ५. जंगलतोड ६. सागर जलप्रदूषण ७. वातानुकूलित यंत्रे व शीतकरण यंत्रांचा वाढता वापर ८. रासायनिक खतांचा वापर ९. स्वयंपाकाच्या गॅसचा वाढता वापर १०. जलबाष्प इ. कारणे.

जागतिक तापमान वाढीचे परिणाम - १. हवामान बदल २. वनसंपत्तीवरील परिणाम ३. शेतीवरील परिणाम ४. महासागर व सागरावरील परिणाम ५. मानवी आरोग्यावरील परिणाम ६. परिसंस्थांवरील परिणाम ७. नैसर्गिक आपत्तीत वाढ होणे इ. घटक जबाबदार - समारोप.

प्र. ५. स्थलांतराचे वर्णन करून स्थलांतर घडण्याची कारणे आणि परिणाम स्पष्ट करा

उत्तर :

प्रस्तावना - मानव हा क्रियाशील व गतीशील असून स्थलांतर करणे ही मानवी प्रवृत्ती. अन्न, वस्त्र, निवारा, पशुपालन, भटकी शेती यासाठी स्थलांतर- पंधराव्या शतकात प्रथमतः स्थलांतराला सुरुवात - स्थलांतर ही पूर्णपणे मानवी घटना - मानवी वर्तनाचा एक परिपाक - स्थलांतर म्हणजे विशिष्ट काळात विशिष्ट सामाजिक व आर्थिक परिस्थितीला दिलेला मानवी प्रतिसाद आहे. स्थलांतराची व्याख्या - केनेथ कामेयेर यांच्या मते - मानव गट क्रियेची व्याख्या - घटक प्रदेशाची व्याख्या - सामाजिक व राजकीय कारणे.

भौगोलिक किंवा राजकीय विभागातून आर्थिक, सामाजिक किंवा राजकीय कारणे.

स्थलांतराचे परिणाम - स्थलांतराचे परिणाम जाणून घेण्यासाठी विशेष प्रयत्न सुरुवातीच्या काळात झाले नाहीत. एकविसाव्या शतकात परिणाम जाणून निश्चित धोरण ठरविले.

स्थलांतराचे आगमन क्षेत्र व निर्गमन क्षेत्र - दोन्हीवरती अनुकूल आणि प्रतिकूल परिणाम - लोकसंख्या आकारात बदल - जन्मदर व मृत्यूदरात बदल - वयोरचनेत बदल - लिंगरचना बदल - वेतनात बदल - सामाजिक अस्थिरता - राहणीमानात बदल - नागरीकरणाच्या समस्या - रोगांचा प्रसार - सांस्कृतिक परिणाम परकीय नागरीकांच्या समस्यात वाढ - जैविक परिणाम - बुद्धीवहन इ. परिणाम - समारोप.